

Dziennik ustaw państwa

dla

królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych.

Część VI. — Wydana i rozesłana dnia 23 lutego 1884.

26.

Rozporządzenie Ministra wyznań i oświecenia z dnia 7 lutego 1884,

względem egzaminowania kandydatów stanu nauczycielskiego w gimnazyach i szkołach realnych.

Na zasadzie Najwyższego postanowienia z dnia 1 lutego 1884, wydaje się niniejszem przepis o egzaminowaniu kandydatów stanu nauczycielskiego w gimnazyach i szkołach realnych. Stósownie do nowych postanowień, komisye wspólne zajmą odtąd miejsce dwojakich komisyj ustanowionych dla kandydatów stanu nauczycielskiego w gimnazyach i szkołach realnych podług przepisów z dnia 24 lipca 1856 (Dz. u. p. Nr. 143), a względnie z dnia 24 kwietnia 1853 (Dz. u. p. Nr. 76) i z dnia 6 października 1870 (Dz. u. p. Nr. 122).

Przepis

o egzaminowaniu kandydatów stanu nauczycielskiego w gimnazyach i szkołach realnych.

Artykuł I. — Komisye egzaminacyjne.

1. Celem rozpoznania naukowego uzdolnienia kandydatów, mających się oddać zawodowi nauczycielskiemu przy gimnazyach i szkołach realnych, ministerstwo wyznań i oświecenia mianuje komisye egzaminacyjne, z siedzibą w miastach stołecznych królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych.

Minister wyznań i oświecenia stanowi, o ile w której z komisyj ma nastąpić ograniczenie liczby grup egzaminowych, lub liczby tych języków wykładowych, do których kandydat ma być ukwalifikowany.

2. Postanowienia względem kwalifikacyi do nauczania religii, nie wchodzą w zakres niniejszego przepisu.

3. Osobne przepisy stanowią, w jaki sposób nauczyciele rysunku, śpiewu i gymnastyki składać mają dowód swojego uzdolnienia.

4. Komisye egzaminacyjne składać się mają z osób reprezentujących umiejętnie główne działy nauki gimnazyalnej i szkół realnych w myśl teraźniejszej ich organizacji. Każdy członek komisji egzaminacyjnej otrzymuje mandat na rok jeden, po upływie zaś tego czasu, mandat może być przedłużony.

5. Dyrektorem komisji egzaminacyjnej i jego zastępcą, ministerstwo mianuje zazwyczaj tylko członka komisji. Dyrektor, a w razie przeszkody, jego zastępca, obowiązany jest przewodniczyć na egzaminach i naradach, prowadzić potrzebną korespondencję i utrzymywać akta w należyтым porządku.

6. W miastach, gdzie zasiadają komisye egzaminacyjne, krajowi inspektorowie z urzędu swego obowiązani do dydaktycznego prowadzenia gimnazyów i szkół realnych, mają prawo znajdować się przy egzaminach ustnych, a to w celu poznania przyszłych sił nauczycielskich w gimnazyach i szkołach realnych. Dla tego dyrektorowie komisji winni są zawiadamiać inspektorów krajowych o terminie rzeczonych egzaminów.

Artykuł II. — Zgłaszanie się do egzaminu.

1. Dla ważności egzaminu kwalifikacyjnego, winni krajowi kandydaci stanu nauczycielskiego zdawać go zazwyczaj przed komisją egzaminacyjną tego kraju, do którego sami należą. Świadectwa kwalifikacyjne, uzyskane od komisji zakrajowej, żeby stały się ważnemi, potrzebują dodatkowo potwierdzenia Ministra wyznań i oświecenia.

2. Celem przypuszczenia do egzaminu, kandydat winien podanie swoje wnieść do dyrekcji tej komisji egzaminacyjnej, przed którą zamierza zdawać egzamin.

W podaniu tem oznaczyć winien przedmioty naukowe, tudzież klasy gimnazjum lub szkoły realnej, w których chce uzyskać prawo nauczania, niemniej język wykładowy, w którym chce nauczać.

Do podania winien dołączyć:

- a) świadectwo dojrzałości do nauk uniwersyteckich lub do nauk w szkole głównej technicznej (porówn. ustęp 3);
- b) absolutorium uniwersyteckie, poświadczające zarazem, że zachowywał się zgodnie z przepisami, że spędził na uniwersytecie najmniej cztery lata a z tych znowu przynajmniej trzy na wydziale filozoficznym jako uczeń zwyczajny, i że w ciągu tego czasu kształcił się w naukach swego zawodu. Pożądaniem jest, aby oprócz tego kształcił się w filozofii, w swoim języku wykładowym i w języku niemieckim (porówn. art. XIX, 3) dla nabycia potrzebnego uzdolnienia dydaktycznego i pedagogicznego i uczynienia zadość wymaganiom artykułu V.

Kandydaci, którzy po upływie przepisanego czterolecia zostają nadal w uniwersytecie jako uczniowie zwyczajni, a którzy przeto absolutorium złożyć nie mogą, winni zamiast tego świadectwa dołączyć do podania książeczkę legitymacyjną, a zarazem udowodnić, że w ciągu nauk uniwersyteckich pod względem obyczajów zachowywali się należycie.

Kandydaci przedmiotów z zakresu nauk przyrodniczych winni udowodnić, że ćwiczyli się praktycznie w odpowiednich zakładach i pracowniach (art. XIII, XIV i XVIII).

Kandydaci na nauczycieli geometryi wykresłnej udowodnić mają, że najmniej przez dwa lata uczęszczali regularnie na wykłady geometryi wykresłnej w szkole głównej technicznej, a nadto mają załączyć rysunki wymienione w art. XVII.

Kandydat, który uczestniczył regularnie w ćwiczeniach seminaryjnych, winien to w własnym interesie udowodnić;

- c) jeżeli od wystąpienia kandydata z uniwersytetu upłynęło więcej czasu niż rok jeden, winien kandydat złożyć wiarogodne i dostateczne świadectwo swego zachowania się w tym czasie — o ile można, świadectwo od władzy publicznej;
- d) opis życia swego, w którym zwłaszcza wykazać winien bieg kształcenia się swego, kierunek i zakres swoich nauk specjalnych, tudzież pomocnicze ku temu środki literackie, a to tak dokładnie, iżby komisya egzaminacyjna mogła osądzić, czy przysposobienie naukowe kandydata odpowiada wymaganiom prawnym;
- e) świadectwa komisyj egzaminacyjnych dobre lub złe, jeżeli już dawniej takie świadectwa otrzymał.

3. Świadectwo dojrzałości ze szkoły realnej (do nauk w szkole głównej technicznej) obok dowodu czteroletniej nauki w wydziale filozoficznym uniwersytetu w charakterze ucznia nadzwyczajnego (porówn. wyżej 2, b), daje kandydatowi tylko ograniczone prawo zdawania egzaminu, mianowicie tylko do urzędu nauczycielskiego w szkołach realnych a i to z ograniczeniem do przedmiotów matematyczno-przyrodniczych (matematyka, rysunek geometryczny, geometrya wykresłna, fizyka, historia naturalna, chemia, geografia).

Każdy kandydat tej kategorii wykazać winien, że w każdym półroczu słuchał najmniej dziesięć godzin wykładów na tydzień.

4. Kandydatom na nauczycieli języków nowożytnych, rok przepędzony we Francyi, Anglii lub Włoszech dla wydoskonalenia się w języku, może być wliczony w czteroecie.

Kandydatom na nauczycieli geometryi wykresłnej w związku z matematyką, mogą być wliczone w czteroecie trzy lata, kandydatom na nauczycieli matematyki i fizyki dwa lata nauki, w ciągu których jako zwyczajni uczniowie szkoły głównej technicznej uczęszczali regularnie do szkoły zawodowej inżynierii, architektury lub budowy machin, albo też lata te w oddziale ogólnym przebyli.

Podobnież kandydatom na nauczycieli chemii, mogą być wliczone w czteroecie trzy lata nauki, w ciągu których jako zwyczajni uczniowie szkoły głównej technicznej uczęszczali regularnie do szkoły zawodowej chemicznej.

5. Gdy kandydat nie może złożyć jednego z świadectw pod Nr. 2 lub 3 wymienionych, albo gdy komisya egzaminacyjna ma do uczynienia jakie zarzuty, w takim razie winna komisya odwołać się do ministerstwa, aby orzekło, czy kandydat może być przypuszczony do egzaminu, do zapytania zaś dołączyć winna swoje opinie.

6. Kandydaci zagraniczni, chociażby wszystkim warunkom powyższym zadosyć czynili, przypuszczeni być mogą do egzaminu tylko za zezwoleniem ministerstwa, na wniosek komisyi egzaminacyjnej.

Artykuł III. — Różnica kwalifikacyi na nauczycieli do gimnazyów i szkół realnych.

Mała różnica w zakresie nauczania przedmiotów wykładanych w gimnazyach i szkołach realnych*) nie pociąga za sobą potrzeby rozróżniania egzaminów nauczycielskich. Egzamin jest w ogóle zastosowany do potrzeb gimnazjum, a kwalifikacya na nauczyciela gimnazjum uprawnia także do szkoły realnej.

Gdyby jednak kandydatowi, ze względu na rodzaj jego studyów przygotowawczych (art. II, 3) lub na rodzaj jego przedmiotów szkolnych (art. VI) nadane być mogło upoważnienie tylko do uczenia w szkole realnej, natenczas w świadectwie egzaminu orzec należy wyraźnie, iż uzdolniony jest na nauczyciela tylko do szkół realnych.

Artykuł IV. — Wymagania od każdego kandydata.

1. Ażeby w ogóle udowodnić kwalifikacyą na nauczyciela zwyczajnego w gimnazjum lub szkole realnej, winien każdy kandydat, po pierwsze: uczynić zadość wymaganiom, wskazanym w art. V co do swego filozoficznego pedagogicznego ukształcenia, tudzież co do języka, w którym wyklądać chce, a nadto co do języka niemieckiego, jeżeli ten nie jest wykładowym; a powtóre: winien wykazać przez egzamin w pewnej grupie przedmiotów nauki w gimnazjum lub szkole realnej, ów zasób wiadomości, który jest bliżej określony w artykułach VIII—XVIII.

2. Pomyślny egzamin z głównego przedmiotu daje prawo do uczenia owego przedmiotu w całym gimnazjum lub całej szkole realnej, pomyślny zaś egzamin z przedmiotu pomocniczego, do uczenia tylko w niższem gimnazjum lub niższej szkole realnej.

3. Do otrzymania posady nabywa kandydat prawa dopiero wtedy, gdy odbędzie rok próby i dowiedzie tym sposobem praktycznego uzdolnienia.

Artykuł V. — Ukształcenie ogólne.

Każdy kandydat przyswoić sobie winien w ciągu nauk ogólne wykształcenie filozoficzne i pedagogiczne, jakie nauczycielowi którejkolwiek gałęzi nauk jest niezbędnie potrzebne (art. II, 2 b) i skutek w tym względzie osiągnięty udowodnić opracowaniem w domu pewnego tematu (art. XIX, 3).

Nadto udowodnić ma każdy kandydat na egzaminie ustnym (art. XXI), że swoim językiem wykładowym włada poprawnie, że zna najważniejsze prawidła gramatyczne; winien prócz tego wykazać znajomość głównych dzieł z zakresu literatury pięknej swego kraju, a to bez względu na to, czy się sposobi lub nie do nauczania tego języka. Jeżeli językiem wykładowym jest inny aniżeli niemiecki, natenczas od kandydata wymagać należy, aby władał poprawnie językiem niemieckim, iżby nie podlegało wątpliwości, że dzieła naukowe, tyczące się jego przedmiotów, w języku niemieckim pisane, należycie rozumieć może. Baczyć także należy na poprawność języka w zadaniach po niemiecku pisanych.

*) Przedmiotami nauki gimnazyalnej są: religia, język łaciński, grecki, język niemiecki (język wykładowy), geografia i historia, matematyka, fizyka, historia naturalna, propedentyka filozoficzna (rysunek, gimnastyka). Przedmiotami nauki w szkołach realnych są: religia, dwa języki nowożytne (francuski, angielski, włoski), język wykładowy, geografia, historia, matematyka, fizyka, historia naturalna, chemia, rysunek geometryczny, geometrya wykreślna, rysunek, gimnastyka.

Artykuł VI. — Grupy przedmiotów egzaminowych.

1. Kandydat zdaje egzamin zawodowy z przedmiotów jednej z następujących grup, stosownie do wymagań, oznaczonych art. VIII—XVIII.

- a) Filologia klasyczna, t. j. języki łaciński, grecki i ich literatura jako przedmioty główne, obok nich język wykładowy jako przedmiot dodatkowy.
- b) Język niemiecki lub którykolwiek inny język krajowy (wykładowy) jako przedmiot główny, obok nich języki łaciński i grecki jako przedmioty dodatkowe.
- c) Geografia i historia jako przedmioty główne.
- d) Matematyka i fizyka jako przedmioty główne.
- e) Historia naturalna jako przedmiot główny, obok niego matematyka i fizyka jako przedmioty dodatkowe.
- f) Filozofia, połączona albo z językiem greckim jako przedmiotem głównym i łacińskim jako dodatkowym, albo z matematyką jako przedmiotem głównym i fizyką jako dodatkowym.

(Do szkół realnych wyłącznie odnoszą się):

Oprócz grupy d) jeszcze następujące:

- g) Filologia nowożytna — t. j. dwa z następujących języków nowożytnych: francuski, włoski, angielski, także niemiecki w tych zakładach naukowych, w których nie jest językiem wykładowym, jako przedmiot główny i język niemiecki lub którykolwiek język krajowy (wykładowy) jako przedmiot dodatkowy.
- h) Język niemiecki lub język krajowy (wykładowy) jako przedmiot główny, obok niego inny język nowożytny jako przedmiot główny a drugi jeszcze nowożytny, jako przedmiot dodatkowy.
- i) Matematyka jako przedmiot główny, połączona albo z geometryą wykreślną, albo z rysunkiem geometrycznym i z fizyką jako przedmiotami dodatkowymi.
- k) Historia naturalna i chemia albo jako przedmioty główne ze sobą połączone, albo jedna z nich jako przedmiot główny, połączony z dwoma dodatkowymi, jakoto: matematyką, fizyką, chemią, historią naturalną i geografiją dowolnie dobranymi; rysunek geometryczny połączony być może tylko z matematyką.

2. W grupach tych zmian zaprowadzać nie można; mniejsza liczba przedmiotów, jakoteż połączenie ich różne od wyżej wymienionego, miałyby ten skutek, że kandydat nie mógłby być dopuszczony do egzaminu. Wolno mu wszakże jednocześnie lub później składać egzamin z przedmiotów, należących do wybranej przez niego grupy w ten sposób, że egzamin z przedmiotu dodatkowego zdawać będzie podług wymagań, oznaczonych dla przedmiotów głównych, jak również wolno mu zdawać z jakiegokolwiek innego przedmiotu, lub z więcej przedmiotów.

3. Nawet w tych razach, gdy kandydat do obranej grupy przybiera inny przedmiot dodatkowy, historia nie może stanowić oddzielnego przedmiotu, lecz musi być połączona z geografiją w taki sposób, że egzamin z obu przedmiotów

ma być razem zdawany; natomiast można samą geografiją przybrać jako przedmiot dodatkowy (tak przy egzaminie do gimnazyum jak i do szkoły realnej.

Do ważności egzaminu z fizyki i z geometryi wykreślnej, jako z przedmiotów głównych, koniecznym jest egzamin z matematyki, jako z przedmiotu głównego; z matematyki wszakże można zdawać egzamin jako z przedmiotu głównego w połączeniu z grupą oddzielną.

4. Przepis wyjątkowy. Uzdolnienie do nauczania języka niemieckiego i innego języka krajowego jako przedmiotów głównych, nadaje prawo do otrzymania stałej posady nauczycielskiej przy gimnazyum lub przy szkole realnej, jeżeli kandydat udowodni oraz w egzaminie ustnym gruntowną i pewną znajomość gramatyki obu języków klasycznych, jakoteż biegłość w tłumaczeniu ustępów autorów rzymskich i greckich, w których niema szczególnych trudności językowych.

Artykuł VII. — Podział egzaminu.

Kandydatom, którzy chcą poddać się egzaminowi z którejkolwiek grupy prócz *d)* lub *i)* (art. VI) po przychylnem ocenieniu wszystkich wypracowań domowych, można pozwolić bezzwłocznie, aby dalszy egzamin zdawali w dwóch osobnych terminach, w przeciągu dozwolonego czasu (art. XIX, 9) w taki sposób, aby egzamin z przedmiotów pomocniczych, jakoteż z języka wykładowego i z języka niemieckiego odbył się przed egzaminem z przedmiotów głównych. Jeżeli obrana grupa obejmuje tylko przedmioty główne, porządek zostawia się do woli kandydata.

Nie wolno jest egzaminu z przedmiotu głównego dzielić na stopnie w ten sposób, iżby kandydat zgłaszał się naprzód do egzaminu na gimnazyum niższe lub niższą szkołę realną (przedmiot dodatkowy). Natomiast pozwala się komisji orzekać stósownie do wypadku egzaminu klauzurowego i ustnego (art. XX i XXI), że kandydat tyle tylko umie, ile potrzeba do uczenia przedmiotu w niższych klasach.

Szczegółowe wymagania egzaminu.

Artykuł VIII. — Filologia klasyczna.

a) Jako przedmiot główny.

1. Kwalifikacya do nauczania filologii w całym gimnazyum, wymaga gruntownej i pewnej znajomości gramatyki obu języków klasycznych i w łacinie biegłości stylistycznej, którą kandydat udowodni w piśmiennych wypracowaniach łacińskich; nadewszystko rozległego odczytania się w klasykach obu języków w gimnazyum czytywanych a mianowicie z łacińskich Cezar, Liwiusz, Salustiusz, Cycero, Tacyt, Owidyusz, Wergiliusz, Horacyusz; z greckich: Xenofon, Herodot, mowy polityczne Demostenesa, przystępniejsze dyalogi Platona (a więc oprócz pomniejszych: Protagoras, Gorgias, Phaeton, Symposion), Homer, Sofokles. Oprócz tego bodaj częściowej znajomości Plauta lub Terencyusza i Tibulla, liryków greckich, Eschylosa, Eurypidesa i Lysiasza. Temat wypracowania domowego nie koniecznien ma odnosić się do wymienionych autorów.

2. Z historyi greckiej i rzymskiej kandydat udowodnić winien gruntowną znajomość faktów. W naukach filologicznych nie żąda się wprowadzić systema-

tycznej znajomości mitologii, starożytności politycznych i prywatnych, historii literatury i metryki, ale wymaga się ogólnego wyobrażenia o istocie rzeczy i znajomości najlepszych środków pomocniczych, stósownie do terażniejszego stanu nauki a oprócz tego takiej w tych przedmiotach, zwłaszcza w starożytnościach biegłości, iżby kandydat dawał rękojmię, że zdoła gruntownie objaśniać klasyków nie tylko pod względem formy, ale i co do treści i że potrafi łączyć szczegóły w ogólny obraz życia starożytności. Kandydat sam dojść musi do tego ogólnego obrazu, a to głównie przez wielokrotne i gruntowne wczytywanie się w klasyków, którego głębokość i rozciągłość ma być głównie rozpoznana na egzaminie.

b) Jako przedmiot dodatkowy.

Kwalifikacya do nauczania w gimnazyum niższem wymaga takiej samej gruntowności w wiadomościach gramatycznych, jak do nauczania w całym gimnazyum; kandydat winien ją udowodnić przy egzaminie klauzurowym, z łaciny tak samo wypracowaniem piśmiennem po łacinie; z greckiego — przekładem z języka wykładowego na grecki, nie wymaga się wszakże takiej biegłości stylistycznej, jak na całe gimnazyum.

Co się tyczy czytania, kandydat winien okazać, że zna dokładnie Cezara, Liwiusza, Salustjusza, Cycerona, Owidiusza, Homera, Xenofonta (lub Herodota). Tych zaś autorów, którzy czytani są w wyższych klasach gimnazyalnych, o tyle przynajmniej znać musi, żeby z należytem zrozumieniem czytał większe ustępy z dzieł obszernych i trudniejszych, albo niektóre z dzieł najważniejszych (np. dwie tragedye Sofoklesa, dwie większe mowy polityczne Demostenesa i Cycerona itp.). Należyte zrozumienie i także objaśnienie tych autorów lub dzieł ma dostarczyć dowodu, że kandydat, ucząc języka niemieckiego lub jakiegokolwiek innego krajowego, albo też propedeutyki filozoficznej, literaturą klasyczną będzie mógł posługiwać się skutecznie i z trafnem jej zrozumieniem równie do objaśniania dzieł z własnej literatury, jak do dobrego wyboru przykładów.

Oprócz tego kandydat udowodnić winien, że ma ogólną znajomość historii i historii literatury greckiej i rzymskiej, natomiast z innych przedmiotów: mitologii, starożytności, metryki, mniejszy zakres wiadomości będzie wymagany.

Artykuł IX. — Język niemiecki i języki krajowe.

a) Jako przedmiot główny.

Kwalifikacya do nauczania języka niemieckiego albo języka krajowego w całym gimnazyum lub całej szkole realnej, oprócz znajomości języka niemieckiego lub innego wykładowego, jaką na podstawie art. V kandydat zgłaszający się do egzaminu mieć musi, wymaga: gruntownej znajomości gramatyki, poprawnego języka w wypracowaniach piśmiennych, znajomości literatury i jej historii a to w związku z historią polityczną i historią oświaty tego narodu, którego języka kandydat ma nauczać; znajomość dawniejszych stosunków języka i najważniejszych jego zabytków; nadto oboznania się z takimi dziełami estetyczno-krytycznemi, autorów za najlepszych uznanych, które praktycznie pomódz mogą do zrozumienia organicznej budowy i artystycznej wartości dzieł literatury pięknej.

I tak do nauczania języka niemieckiego wymaga się dokładnej gramatycznej znajomości języka średniowiecznego (mittelhochdeutsch), a mianowicie żeby kandydat łatwo i gruntownie rozumiał główne dzieła literatury średniowiecznej: (Nibelungenlied, Kudrun, poezye Hartmanna von der Aue, Waltera von der Vogelweide i dawnych liryków) w oryginalnym tekście. Literaturę niemiecką od XIV do XVIII wieku musi kandydat znać w głównych zarysach. Przede wszystkim wymagać trzeba znajomości nowszej literatury klasycznej. Kandydat powinien umieć objaśnić najważniejsze dzieła tejże literatury pod względem języka i treści, i umieć zdać sprawę z przebiegu i przemian duchowego rozwoju najznakomitszych pisarzy. Przy wymaganem od kandydata objaśnianiu dzieł tak prozaicznych jak poetycznych, lub też ich ustępów, powinien egzaminator na te oba względy szczególnie zwracać uwagę. Nie należy też zaniedbywać estetycznych rozbiórów.

Co do języka włoskiego, to ze względu, że język dawniejszy nie bardzo różni się od nowszego, powstanie zaś języka pod względem gramatycznym całkowicie a pod względem leksykalnym po większej części na łacinie polega, wymagać należy od kandydata, by znał należycie gramatykę historyczną, t.j. prawa, podług których brzmienia i formy łacińskie przeistoczyły się we włoskie, jakoteż i zmiany, które w samymże języku włoskim zaszły. Również winien kandydat udowodnić gruntowną znajomość składni i wskazać przy tem dokładnie liczniejsze na tem polu różnice między dawniejszemi i nowszemi formami. Kandydat powinien znać dostatecznie z własnego czytania najważniejsze dzieła iasyków wszystkich peryodów; wymagać także należy od niego dokładnej znajomości historii literatury od jej początków. Co się zaś tyczy zdolności zużytkowania nabytej wiedzy do objaśniania wzorów klasycznych, żąda się tego samego, co w tej mierze wyżej o języku niemieckim postanowiono.

Od kandydata mającego uczyć któregokolwiek języka słowiańskiego, żądać należy, aby co do tego języka słowiańskiego, którego ma uczyć, uczynił zadość wymaganiom, na czele oddziału niniejszego wyluszczone, aby był obznajmiony z gramatyką starosłowiańską i zdolny teksty starosłowiańskie tłumaczyć i objaśniać.

Co się tyczy języka rumuńskiego, wymagać należy tego, co powyżej w ogólności orzeczono.

b) Jako przedmiot dodatkowy.

Gdy kandydat chce uzyskać upoważnienie z języka niemieckiego, jako przedmiotu dodatkowego, winien uczynić zadość wymaganiom, tyczącym się tego języka, jako przedmiotu głównego, z tem ograniczeniem, że znajomości niemieczyzny średniowiecznej (mittelhochdeutsch) i dawniejszego języka i literatury nie będzie wymagana.

Co do innych języków krajowych, upoważnienie to będzie dane, gdy kandydat udowodni, że przez własne czytanie nabył znajomości cenniejszych dzieł nowszej literatury pięknej w takim stopniu, aby to wystarczyło do ich należytego objaśniania i jeżeli co do interpretacji i estetycznej analizy uczyni zadość wymaganiom, przepisany na czele poprzedniego działu a).

Artykuł X. — Historia.

a) Jako przedmiot główny.

Z historii kandydat ubiegający się o upoważnienie do nauczania we wszystkich klasach gimnazjum lub szkoły realnej, wykazać winien chronologicznie pewny przegląd dziejów powszechnych, zrozumienie pragmatycznego związku wydarzeń głównych i cywilizacyjnej treści najważniejszych epok, historyczno-literacką znajomość najznakomitszych dziejopisów, zwłaszcza greckich i rzymskich; a nadto winien wykazać, że co do jednej przynajmniej z głównych epok dowolnie obranej, posiada dokładną, własnymi studjami nabytą znajomość źródeł, jako też najlepszych środków pomocniczych, do poznania tejże epoki służących. Oprócz tego winien mieć rozległą gruntowną znajomość historii i geografii starożytnej i przynajmniej takie wykształcenie filologiczne, iżby mógł dobrze tłumaczyć i gramatycznie objaśniać te przynajmniej ustępy z Cezara i Liwiusza, Xenofonta i Herodota, w których niema szczególnych językowych trudności. Nadto zwracać należy szczególną uwagę na gruntowność i zakres wiadomości z historii i krajoznawstwa państwa austriackiego, jakoteż na znajomość najznakomitszych nowszych badań w tym względzie. (Co do wymagań z geografii ob. art. XI).

b) Jako przedmiot dodatkowy.

Do nauczania historii w niższem gimnazjum lub niższej szkole realnej nie wymaga się dokładniejszej, opartej na źródłowych badaniach i literaturze specjalnej znajomości pewnej epoki; wymagania co do zakresu szczegółowych wiadomości, mogą być mniejsze; wymagania zaś co do wiadomości z geografii i filologii są te same.

Artykuł XI. — Geografia.

Do nauczania geografii potrzebna jest dokładna znajomość ziemi pod względem matematycznym, topograficznym, fizycznym i politycznym, zwłaszcza dokładna znajomość krajów europejskich, mianowicie Europy środkowej a nade wszystko monarchyi austriacko-węgierskiej.

Kandydat winien znać dokładnie stosunki statystyczne monarchyi austriacko-węgierskiej a w głównych zarysach także statystykę innych krajów.

Przedmioty, rodzaje i drogi handlu powszechnego, powinny mu być znane w dokładnych zarysach.

Kandydat powinien przyswoić sobie pewność i wprawę w tych rodzajach graficznego przedstawienia, które mu przy nauczaniu będą potrzebne.

Artykuł XII. — Matematyka.

a) Jako przedmiot główny.

Znajomość arytmetyki ogólnej, geometryi syntetycznej i analitycznej.

Znajomość rachunku różniczkowego i całkowego i ich zastosowania do geometryi, tudzież początków rachunku waryacyjnego.

Obeznanie się z głównymi zasadami nowszych teoryj funkcyj.

b) Jako przedmiot dodatkowy.

Znajomość matematyki elementarnej, zwłaszcza tych jej działów, których uczą w gimnazyjach i szkołach realnych; zupełna pewność i biegłość w używaniu stosowanych na tem polu metod rachunkowych i konstrukcyjnych.

Artykuł XIII. — **Fizyka.**

a) Jako przedmiot główny.

Znajomość najważniejszych praw i metod fizyki doświadczalnej.

Znajomość głównych zasad mechaniki analitycznej i ogólne zrozumienie innych działów fizyki matematycznej, biegłość w stosowaniu właściwych praw do rozwiązywania prostszych zagadnień.

Znajomość głównych teoryj chemii, astronomii i geografii matematycznej. Od szczegółowego egzaminu z tych przedmiotów może komisya egzaminacyjna podług własnego uznania uwolnić kandydata, jeżeli ten złoży dobre świadectwa potwierdzające, że umyślnie w tym celu odbywał kollokwia.

Kandydat winien wykazać, że pracował w laboratorium fizykiem przynajmniej przez dwa, a w chemicznym przynajmniej przez jedno półrocze; dobry skutek tej pracy dowodzi się przez złożenie dziennika laboratorium, lub też świadectwa dyrektora laboratorium.

Kandydat udowodnić winien należyta biegłość w używaniu i przechowywaniu przyrządów, tudzież znajomość najlepszych metod do czynienia doświadczeń.

b) Jako przedmiot dodatkowy.

Kandydat winien wykazać znajomość zasad fizyki doświadczalnej, tudzież fizyki matematycznej elementarnej, jakoteż geografii matematycznej.

Udowodnić, że praktycznie pracował po jednym półroczu w laboratorium chemicznym i fizykiem.

Że posiada biegłość praktyczną w robieniu doświadczeń szkolnych chemicznych i fizycznych.

Artykuł XIV. — **Historia naturalna.**

a) Jako przedmiot główny.

Gruntowna znajomość najważniejszych szczegółów morfologii, anatomii, fizjologii i paleontologii roślin i zwierząt, jakoteż ich geograficznego rozszerzenia. Znajomość tych systemów historii naturalnej, które powszechnie zostały przyjęte. Znajomość płodów natury, które przez szczególne własności, albo większe rozpowszechnienie praktycznie są więcej znaczące. Kandydat winien przedmioty takie za okazaniem należycie rozpoznać i oznaczyć.

Znajomość najważniejszych szczegółów morfologii i fizjologii minerałów, tudzież prawidłowego związku ich własności, rozróżnianie zwykłych rodzajów skał i ogólna znajomość teoryj budowy i zmiany skorupy ziemskiej.

Kandydat powinien najmniej w jednym z trzech działów przyrodoznawstwa, zoologii, botanice lub mineralogii nabyć rozleglejszych wiadomości przez gruntowne studia i własne w pracowni wykonywane roboty; z dwóch innych działów winien przynajmniej przez jedno półrocze mieć udział w ćwiczeniach praktycznych.

b) Jako przedmiot dodatkowy.

Oparta na rozpatrzeniu się znajomość główniejszych płodów przyrody i ich cech właściwych; znajomość najpowszechniej w użyciu będących systemów przyrodniczych, oraz tych szczegółów ogólnej zoologii, botaniki i mineralogii, które są niezbędne do zrozumienia systematycznego podziału.

Artykuł XV. — Filozofia.

Od tych kandydatów, którzy zamierzają udzielać nauk filozoficznych, żądać należy obeznania się z głównymi zagadnieniami filozofii i z jej historycznym początkiem, nadto obeznania się z jednym ze znakomitszych systemów filozoficznych, usiłujących rozwiązać owe zagadnienia, a to na podstawie zgłębienia głównych dzieł któregośkolwiek z nowszych filozofów (Deskarta, Leibmitza, Lockego, Huma, Kanta). Nadto tacy kandydaci winni okazać, że opanowali umiejętnie przedmioty propedeutyczne (psychologią empiryczną i logikę), i że najistotniejsze ich zasady w nauczaniu jasno i zrozumiale wyłożyli się zdolni.

Artykuł XVI. — Języki nowożytnie.

Francuski, włoski, angielski.

a) Jako przedmiot główny.

Kwalifikacją do nauczania języka francuskiego, włoskiego lub angielskiego w całej szkole realnej, nadaje:

1. Zdolność przetłumaczenia bez błędu na język obcy bez środków pomocniczych ustępu z pisarza niemieckiego, jakoteż wypracowania w obcym języku pod temi samemi warunkami na łatwiejszy temat historyczno-literacki albo historyczno-gramatyczny.

2. Zdolność napisania w obcym języku większej rozprawy na zadany temat (wypracowanie domowe), przez co kandydat udowodni tak naukowe usposobienie do wykonania dokładnej pracy z zakresu filologii francuskiej, włoskiej lub angielskiej, jak również poprawność gramatyczną i obycie się z właściwościami stylistycznymi obcego języka.

3. Gruntowną znajomość gramatyki francuskiej, włoskiej lub angielskiej w jej historycznym rozwoju.

Co do języka angielskiego, wymaganie to stosuje się do znajomości form gramatycznych anglo-saskich, staro-angielskich i nowo-angielskich w ich historycznym związku.

4. Znajomość najważniejszych prawideł i form dawniejszej i nowszej metryki.

5. Zdolność biegłego tłumaczenia i dokładnego objaśniania podanych ustępów z pisarzy klasycznych rozmaitych peryodów literatury obcej na język niemiecki. Wymaganie to co do języka francuskiego i angielskiego odnosi się głównie do literatury nowszej, co się zaś tyczy staro-francuskiego, anglo-saskiego i staro-angielskiego, wystarcza zdolność należytego rozumienia i gramatycznego objaśnienia ustępu nie zbyt trudnego.

Co się tyczy języka włoskiego, wymaganie powyższe ściąga się do całego zakresu literatury.

6. Gruntowna znajomość nowoczesnej literatury francuskiej lub angielskiej i ich historyi od początku szesnastego stulecia, jakoteż dostateczne obeznanie się z głównymi dziełami literatury staro-francuskiej lub anglo-saskiej i staro-angielskiej.

Co do języka włoskiego, wymaganie to obejmuje cały zakres literatury.

7. Poprawność i pewność w mówieniu językiem obcym, jakoteż dobra wymowa. Dla przekonania się o niej, część jakaś egzaminu odbywać się winna w języku, o który chodzi.

b) Jako przedmiot dodatkowy (język francuski i włoski).

Na egzaminie tym wymaga się od kandydata:

1. Zdolności przetłumaczenia bez błędu na język francuski lub włoski ustępu łatwiejszej osnowy z pisarza niemieckiego, jakoteż napisania samodzielnego wypracowania po francusku lub włosku na zadany temat.

2. Gruntownej znajomości gramatyki nowofrancuskiej lub włoskiej.

3. Znajomości najgłówniejszych prawideł metryki francuskiej lub włoskiej.

4. Znajomości najznakomitszych pisarzy klasycznych literatury nowofrancuskiej lub włoskiej i zdolności przetłumaczenia z łatwością na język niemiecki i należytego objaśnienia wskazanego ustępu.

5. Dostatecznej znajomości historyi literatury francuskiej od początku siedemnastego stulecia.

Co się tyczy języka włoskiego, wymaganie to ściąga się do ogółownej znajomości całej historyi literatury, jednak z ograniczeniem do najznakomitszych pisarzy.

6. Dostatecznej biegłości i poprawności w ustnem używaniu języka francuskiego lub włoskiego, jakoteż należytej wymowy. Dla przekonania się o niej, część jakaś egzaminu odbywać się winna w tym języku.

Artykuł XVII. — Geometria wykreślna i rysunek geometryczny.

a) Geometria wykreślna.

Nauka o rzucie prostokątnym, ukośnym i środkowym w całej rozciągłości, łącznie z aksonometrią i rzutem w przestrzeni.

Wykreślenia geometryczne, dotyczące linii i powierzchni krzywych, w szczególności zaś krzywe drugiego rzędu, krzywe w przestrzeni rzędu trzeciego i czwartego, linie śrubowe, cykloidy płaskie i kuliste, powierzchnie obrotowe, powierzchnie liniałowe powłokowe i powierzchnie drugiego rzędu.

Wykreślenia cieniów, najważniejsze działy o przecięciach brył, głównie zaś co najistotniejsze z nauki kamieniarstwa, ciesiołki i gnomoniki, dalej rzuty kątowane i najważniejsze rzuty map geograficznych.

Nowsza syntetyczna geometria w takiej rozciągłości, w jakiej znajduje zastosowanie w geometrii wykreślnej.

Kandydat winien także udowodnić potrzebną wprawę i pewność w rysunku konstrukcyjnym. Dla udowodnienia tego, złożyć należy częścią świadectwa szkoły głównej technicznej, w której rysunek konstrukcyjny bywa zawsze osobno klasyfikowany, częścią zaś wykonane samodzielnie i uwierzytelnione rysunki z geometrii wykreślnej i nauk technicznych konstrukcyjnych. (Rysunki takie należy dołączyć do podania Art. II 2, b, ustęp przedostatni).

b) Rysunek geometryczny.

Nauka geometryi wykreślnej w takiej rozciągłości, w jakiej ma być nauczana w wyższych klasach szkół realnych; wykreślenia w rzucie aksonometrycznym; początki nauki o cieniach i perspektywy linijnej; konstrukeye geometryczne wieloboków i na wielobokach, krzywych płaskich, zwłaszcza przecięć stożkowych.

Pewność i wprawa w rysunku geometrycznym.

Artykuł XVIII. — Chemia.**a) Jako przedmiot główny.**

Gruntowna umiejętność chemii ogólnej nieorganicznej i organicznej i zastosowanie zasad chemii do gałęzi fabrykacyi, które się na nich opierają. Znajomość nowszych teoryj chemicznych, licząc tu teoryą elektro-chemiczną Berzeliusa.

Gruntowna umiejętność chemii analitycznej pod względem tak jakościowym jak ilościowym, i prób technicznych wartości najważniejszych materiałów handlowych, zawsze ze względem na technikę.

Obznajomienie się z praktycznem wykonywaniem czynności rozbiorowych udowodnić zrobieniem po jednej pracy na próbę z zakresu analizy jakościowej i ilościowej, jakoteż prób technicznych (te ostatnie wykonać jednocześnie z analizą jakościową).

Obznajomienie się z wykonywaniem prób szkolnych, udowodnić kilku doświadczeniami w ciągu egzaminu praktycznego w laboratorium lub w inny sposób za porozumieniem się dyrektora z egzaminatorem.

b) Jako przedmiot dodatkowy.

Na egzaminie tym wymagana będzie również gruntowna umiejętność chemii ogólnej, natomiast nie będzie wymagana dokładna znajomość analizy ilościowej i technicznego oznaczania wartości materiałów chemicznych pomocniczych.

Forma egzaminu.

Każdy egzamin składa się z trzech części:

z wypracowań domowych, — wypracowań pod nadzorem, — egzaminu ustnego.

Artykuł XIX. — Wypracowania domowe.

1. Kiedy kandydat uczynił zadosyć warunkom, wymienionym w art. II, komisya egzaminacyjna wyznacza mu zadania do wypracowań domowych.

Wypracowania domowe obejmować winny szczegółowe przedmioty egzaminu w taki sposób, aby kandydat miał pole do okazania, że zdoła podejmować prace naukowe i że przedmiot swój zna gruntownie.

Kandydaci, ubiegający się o upoważnienie do nauczania filologii klasycznej, winni napisać jedno z tych zadań w języku łacińskim.

Kandydaci do nauczania języka krajowego, napisać winni w tym języku zadanie domowe lub, gdyby się to zdawało właściwszem, przynajmniej zadanie pod nadzorem.

2. Co do ilości zadań domowych z każdej grupy przedmiotów (art. VI), trzymać się należy zasad następujących:

Z każdego przedmiotu głównego wyznacza się jedno zadanie domowe.

Ze wszystkich przedmiotów dodatkowych, należących do jednej grupy, tylko jedno zadanie domowe; z języka wykładowego nie daje się nigdy wypracowania, natomiast innych języków, matematyki i geografii (art. VI, 1, *k*) pomijać nie wolno.

Zadanie domowe z filologii klasycznej, jako przedmiotu dodatkowego, ma za treść przedmiot grecki, a napisane być winno po łacinie.

3. Każdemu kandydatowi zadany będzie oprócz tego do opracowania w domu temat treści ogólnej filozoficznej, pedagogicznej lub dydaktycznej, nastręczający mu sposobność do udowodnienia, że nabył wiadomości przygotowywanych z filozofii a oraz, że pojmuje należycie związek przedmiotów swoich z celami wykształcenia ogólnego i że dobrze obmyślił, jak ma przedmiotu w szkole uczyć.

4. Do wypracowania zadań domowych daje się kandydatowi na każde zadanie trzy miesiące czasu. Jeżeli kandydat przed upływem tego terminu prosi o jego przedłużenie, może komisya termin przedłużyć, wszelako nie więcej, jak o drugie trzy miesiące.

5. Do opracowania zadań domowych nie tylko wolno jest kandydatowi używać znanych mu dzieł naukowych pomocniczych, lecz owszem wymagać się będzie od niego znajomości literatury przedmiotu. Przeto kandydat winien nie tylko napisać dokładnie na czele wypracowania dzieła, których używał do pomocy, lecz jeszcze i w wypracowaniu sumiennie wymienić je tam, gdzie się niemi posługiwał. Nadto jeszcze winien do wypracowania dodać oświadczenie na piśmie, że oddane wypracowanie sam napisał i że oprócz wymienionych źródeł i dzieł pomocniczych, nie miał żadnej innej pomocy.

6. Kiedy kandydat razem z curriculum vitae składa pracę drukowaną lub aprobowaną rozprawę doktorską, komisya egzaminacyjna może podług własnego uznania przyjąć takową za wypracowanie egzaminacyjne domowe i oceniać jako takie, lub też obstawać przy prawem przepisanych wymaganiach.

7. Dyrektor oddaje wypracowania egzaminatorom zawodowym, którzy mają dać o nich zdanie. Każdemu członkowi komisji wolno jest przejrzeć wypracowania domowe w biurze dyrektora.

Egzaminator przy sądzeniu zadania, ma zważać zarówno na samodzielność opracowania i gruntowność wiadomości, która ma odpowiadać wymaganiom art. VIII—XVIII, jak nie mniej na jasność myśli i wykładu, na poprawność stylistyczną i wprawę pisarską. Co się tyczy wypracowania w języku łacińskim porów. art. VIII.

Egzaminatorowi oceniającemu wypracowanie domowe dydaktyczno-pedagogiczne (obacz liczbę 3) wolno jest roztrząsać je z kandydatem przy egzaminie ustnym. Wszelako, kiedy egzaminator uważa taką rozmowę z kandydatem za potrzebną, winien to wyraźnie zastrzedz sobie osobnym dodatkiem w piśmiennej opinii o wypracowaniu kandydata. O zastrzeżeniu tem uawiadomić należy kandydata a to wtedy, gdy się go wzywa do egzaminu klauzurowego i ustnego.

Do szczegółowej opinii o wartości pracy kandydata dodać należy wyraźne oświadczenie, czy na podstawie tego wypracowania kandydat może być przy-

puszczony do dalszych części egzaminu w tym zakresie, jaki pierwotnie, zgłaszając się do egzaminu, oznaczył (przedmiot główny, lub dodatkowy).

8. Jeżeli już wypracowania piśmienne dowodzą, że kandydat nie czyni zadość wymaganiom ustawy, komisya egzaminacyjna prostem uwiadomieniem a tylko na wyraźne żądanie kandydata, wydaniem formalnego świadectwa winna usunąć go od dalszego składania egzaminu i odłożyć go do pewnego oznaczonego czasu (art. XXII), o czym uwiadomić należy urzędownie inne komisye egzaminacyjne całego państwa, jakoteż kr. chorwacką komisją egzaminacyjną gimnazjalną w Zagrzebiu.

Gdy jedna część wypracowań domowych uznana będzie za dostateczną a druga za niedostateczną, komisya egzaminacyjna winna jednocześnie z odrzuceniem orzec, czy kandydat ma wygotować nowe wypracowania domowe ze wszystkich, czy tylko z niektórych przedmiotów egzaminu.

Jeżeli nie było powodu odrzucenia wypracowań piśmiennych domowych, natenczas wzywa się kandydata, aby stanął do wykonania wypracowania klauzurowego i złożenia egzaminu ustnego.

9. Wypracowania domowe tracą swoją ważność, jeżeli kandydat w ciągu najbliższych dwu lat po ich przyjęciu nie stawia się do egzaminu klauzurowego i ustnego.

Artykuł XX. — Wypracowania pod nadzorem.

Wypracowania pod nadzorem służą głównie do wykazania, o ile kandydat w zakresie swego przedmiotu nawet bez wszelkich środków pomocniczych, posiada gotowe i pewne wiadomości.

1. Z każdego przedmiotu egzaminu, z wyjątkiem języka wykładowego jako przedmiotu dodatkowego, winien kandydat dokonać wypracowania pod nieustannie ścisłym nadzorem. Od chwili otrzymania tematu aż do złożenia wypracowania, nie powinien kandydat opuszczać pokoju.

Na wypracowania z przedmiotu głównego wyznacza się dziesięć, z przedmiotu dodatkowego pięć godzin. Czas pracy pięcio-godzinnej trwa bez przerwy przed południem lub popołudniu. Praca dziesięcio-godzinna ma mieć w południe dwugodzinną przerwę, podczas której kandydaci mogą się oddalić; przerwę tę tak urządzić należy, iżby przed południem i popołudniu wypadało po pięć godzin na opracowanie tematu. Stósownie do tego, zadanie pod nadzorem z przedmiotów głównych składa się z dwóch części, z których każda powinna być tak obmyślana, iżby w przeciągu pięciu godzin wypracowana być mogła. Kandydatowi nie wręcza się od razu obu części zadania, lecz każdą osobno na początku pięcio-godzinnego okresu.

2. Co do historyi jako przedmiotu głównego (art. VI, 1, c), obowiązuje przepis osobny, ażeby egzamin pod nadzorem odbywał się osobno z historyi powszechnej a osobno z historyi austriackiej, mianowicie zaś pięcio-godzinny z tego przedmiotu, z którego wzięto temat do zadania domowego a dziesięcio-godzinny z drugiego. Z geografii, gdy jest z historyą połączona, odbyć się ma pięcio-godzinny egzamin pod nadzorem.

Co do historyi naturalnej obowiązuje przepis, że egzamin pod nadzorem odnosić się powinien do tych dwóch królestw przyrody, które pominięto w temacie do zadania domowego.

Chemicy, zamiast wypracowania pod nadzorem, wykonać mają dokładne rozbiory w laboratorium (XVIII).

3. Ponieważ zadania wyznaczają się z uwzględnieniem czasu i z wyłączeniem wszelkich pomocy literackich, wymagać się będzie takiej samej jasności myśli i wykładu jak w wypracowaniach domowych a tylko formę stylistyczną, ze względu na krótkość czasu, można sądzić nieco pobłażliwiej.

Filolodzy wygotować mają jedno wypracowanie pod nadzorem w języku łacińskim, kandydaci na nauczycieli języków nowożytnych po jednym takimże wypracowaniu w każdym języku, bez pomocy słownika lub gramatyki.

4. Co do oceniania wypracowań pod nadzorem obowiązują te same przepisy, jak co do wypracowań piśmiennych domowych, w szczególności zaś co do odrzucenia z powodu rezultatu. (Art. XIX, 7, 8).

Egzaminator obowiązany jest oznajmić dyrektorowi sąd swój o wypracowaniu pod nadzorem przed nadejściem dnia na egzamin ustny wyznaczonego i tylko wtedy można przystąpić do egzaminu ustnego, gdy wszystkie wypracowania kandydata pod nadzorem uznane będą za dostateczne.

5. Liczba kandydatów, którzy razem mogą odbywać egzamin pod nadzorem, zależy od tego, ilu można równocześnie z całą ścisłością doglądać.

Artykuł XXI. — Egzamin ustny.

Egzamin ustny obejmuje przedewszystkiem przedmioty, do których nauczania kandydat życzy sobie uzyskać kwalifikacyą i ma na celu uzupełnienie i stwierdzenie wypadku poprzedzających działów egzaminu. Nadto wszyscy kandydaci egzaminowani być mają z języka niemieckiego i z języka wykładowego (art. V) a prócz tego kandydaci przedmiotów filologicznych z historii greckiej i rzymskiej (art. VIII), kandydaci zaś historii i geografii, jakoteż kandydaci, których tyczy się przepis wyjątkowy art. VI, 4, także też z filologii w oznaczonym zakresie (art. X i VI, 4). Z wymienionych przedmiotów egzaminować mają właściwi członkowie komisji, t. j. egzaminatorowie języka niemieckiego, języka wykładowego, historii i filologii.

2. Jeżeli kandydat, który uzyskał już zupełne uznanie, pragnie dodatkowo otrzymać jeszcze upoważnienie do nauczania w innym języku, oprócz tego, który sobie pierwotnie obrał, natenczas, jeżeli nie wypracował już poprzednio, w tym drugim języku przynajmniej jednego zadania pod nadzorem, poddać się powinien przed egzaminem ustnym (punkt 1) jeszcze trzechgodzinnemu egzaminowi pod nadzorem. Na egzaminie tym kandydat winien bądź opracować samodzielnie temat z zakresu swego przedmiotu, bądź też przetłumaczyć kilka ustępów z kompendyów tej treści.

3. Wolno jest komisji odbywać egzamin ustny jednocześnie z dwoma kandydatami, jednak tylko wtenczas, jeżeli obaj ubiegają się o kwalifikacyą w tym samym zakresie nauki. O ile to być może, kandydaci egzaminowani być powinni oddzielnie.

4. Podczas egzaminu ustnego, dyrektor komisji egzaminacyjnej powinien być obecny nieustannie, a prócz niego ciągle przynajmniej dwa inni członkowie. Z każdego egzaminu ustnego spisać należy protokół, a gdy się egzaminuje jednocześnie dwóch kandydatów, protokół ma być spisany o każdym osobno.

5. Komisji egzaminacyjnej wolno jest odbywać egzamin ustny publicznie, wszelako wstęp będzie każdemu dozwolony tylko za kartą wejścia, wydaną na jego nazwisko przez przewodniczącego.

Artykuł XXII. — Orzeczenie, czy wypadek egzaminu jest pomyślny.

1. Po ukończeniu wszystkich działów egzaminu, członkowie komisji, którzy egzaminowali kandydata, orzekają na zasadzie zdań o pojedynczych wypadkach egzaminu na posiedzeniu, które w tym celu odbyć się ma jak najrychlej, czy kandydat zdał egzamin pomyślnie czy niepomyślnie. Orzeczenie to, w razie potrzeby z uzasadnieniem, dołączyć należy do protokołu egzaminu ustnego (art. XXI, 4).

Egzamin uważać należy za pomyślny, jeżeli kandydat uczynił zadość wymaganiom art. IV—XVIII co do każdego z przedmiotów, wchodzących w zakres jego egzaminu. W żadnym okresie egzaminu znakomite wypadki w jednym przedmiocie, nie mogą być poczytane za uzupełnienie braków w drugim.

Wbrew wnioskowi właściwego egzaminatora, kwalifikacya przyznana być nie może. Zresztą w razie równości głosów, rozstrzyga głos przewodniczącego.

O wypadku egzaminu zawiadamia się kandydata zaraz po zapadnięciu uchwały.

2. Jeżeli okazane przez kandydata dowody uzdolnienia naukowego nie odpowiadają wymaganiom ustawy, pozwalają jednak spodziewać się, że przy dalszych studiach kandydat będzie mógł uczynić temu zadosyć, natenczas komisya egzaminacyjna, wydając mu dokładne świadectwo o wypadku egzaminu, oddali go na teraz a zarazem oznaczy czas, po którego upływie najrychlej znowu zgłosić się będzie mógł do egzaminu przed komisją. Po oddaleniu, kandydat nie może w zasadzie rychlej zgłosić się do powtórnego egzaminu, aniżeli po upływie całego roku, a tylko w przypadkach godnych uwzględnienia, może to nastąpić wyjątkowo po upływie pół roku.

Kandydaci, którzy po powtórnym egzaminie nie utrzymali się, mogą być przypuszczeni jeszcze raz do egzaminu jedynie za zezwoleniem ministerstwa wyznań i oświecenia. Trzeci raz nie można egzaminu ponawiać. O każdym niepomyślnym egzaminie uwiadomić należy urzędownie wszystkie inne komisye egzaminacyjne w państwie, jakoteż królewsko chorwacką komisją egzaminacyjną gimnazjalną w Zagrzebiu.

3. Jeżeli kandydat zostaje oddalony na zasadzie ustnego egzaminu, komisya egzaminacyjna orzeka natychmiast z góry, czy ma on ponowić egzamin ze wszystkich, czy tylko z pewnych przedmiotów i z których, tudzież, czy przy ponownym egzaminie ma mu być uczyniona ulga przez zwolnienie go od wypracowań domowych w całości lub częściowo. Uwolnienie od egzaminu pod nadzorem i ustnego w żadnym razie udzielone być nie może.

4. Gdy wreszcie niedostateczne wykształcenie naukowe kandydata nie pozwala nawet spodziewać się, aby przy dalszej nauce mógł uzupełnić to, czego mu niedostaje, komisya egzaminacyjna winna kandydata oddalić przez wydanie świadectwa, uzasadniającego tę uchwałę, nie zezwalając na późniejsze ponowienie egzaminu i uwiadomić urzędownie o tem wszystkie inne komisye egzaminacyjne w całym państwie, tudzież królewsko chorwacką komisją egzaminacyjną w Zagrzebiu; kandydatowi służy prawo odwołania się w takim razie do ministerstwa wyznań i oświecenia.

5. Gdy kandydat na nauczyciela filologii klasycznej uczyni wprawdzie zadosyć wymaganiom prawnym z języka łacińskiego i greckiego, lecz na egzaminie ustnym nie odpowie dostatecznie z historyi greckiej i rzymskiej (art. VIII, 2);

również gdy kandydat na nauczyciela historii i geografii złoży pomyślnie egzamin z tych przedmiotów; tudzież jeżeli kandydat podlegający przepisom wyjątkowym (art. VI, 4) nie udowodni przy egzaminie ustnym, iż posiada w języku łacińskim lub greckim wiadomości określone ustawą (art. X, a, albo VI, 4); wreszcie jeżeli kandydat nie uczyni zadość tylko wymaganiom ogólnym, tyczącym się swego języka wykładowego (art. V, ustęp 2), natenczas należy mu dopóty odmawiać wydania świadectwa uzdolnienia, dopóki przy ponownym egzaminie ustnym nie uzupełni, czego mu niedostawało. W ciągu tego czasu żadnych innych wyjaśnień o kandydacie dawać nie można, prócz że jest w toku egzaminu.

Artykuł XXIII. — Osnowa świadectwa.

1. Świadectwo z egzaminu podpisać winien dyrektor komisji egzaminacyjnej i egzaminatorowie przedmiotów głównych (lub, gdyby ci nie mogli, dwaj inni członkowie komisji). Świadectwo to ma zawierać:

- a) dokładny rodowód kandydata: nazwisko, miejsce, dzień i rok urodzenia, religię, szkołę, uniwersytet (szkołę główną techniczną), wzmiankę o świadectwach uczestnictwa w ćwiczeniach seminaryjnych lub w pracach praktycznych w zakładach i laboratoryach (art. II, 2 b, ustęp 3, 4, 5), świadectwa komisji egzaminacyjnych przychylne lub nieprzychylne, jeżeli je dawniej uzyskał;
- b) wymienienie przedmiotów wypracowań domowych i pod nadzorem, tudzież całego egzaminu ustnego, z dołączeniem w obu razach orzeczenia o wypadkach;
- c) w końcu sąd ogólny komisji, czy kandydat został czy nie został uznany za uzdolnionego na nauczyciela; a w pierwszym przypadku do jakich przedmiotów, do których klas gymnasium lub szkoły realnej (przedmiot główny czy dodatkowy) i w jakim języku wykładowym. Jeżeli kandydat żądał upoważnienia do używania więcej niż jednego języka wykładowego, natenczas świadectwo zawierać ma orzeczenie co do każdego z tych języków.

Gdy kandydat nie został uznany za uzdolnionego na nauczyciela, nadmienić należy na jak długo, lub że na zawsze został oddalony.

Ponieważ stopnie osiągniętego zakresu uzdolnienia są już oznaczone w osnowie świadectwa, dla tego końcowe zatwierdzenie powinno być wyrażone po prostu, bez żadnego dodatku; nie należy więc ani ograniczać go jakimś warunkiem lub zastrzeżeniem, ani też jakkolwiek stopniować przez charakterystyczne określenia.

2. Jeżeli kandydat złożył pomyślnie egzamin bądź na niższe bądź na wyższe klasy, wtedy ma prawo prosić o przypuszczenie do nowego egzaminu, w celu uzyskania upoważnienia do uczenia w wyższych klasach lub jeszcze innych przedmiotów, jeżeli sposobem wskazanym (art. II, 2 d) przekona komisję egzaminacyjną, że odbył wymagane studia. Nowy egzamin ma być przeprowadzony przez wszystkie okresy.

Artykuł XXIV. — Skutki świadectwa.

1. Świadectwo potwierdzające, że kandydat w zupełności złożył egzamin, upoważnia go przedewszystkiem do odbycia roku próby (porów. art. XXV)

w zakładzie (gimnazjum, szkole realnej) z takim językiem wykładowym, do którego kandydat został upoważniony a następnie, jeżeli kandydat w zupełności uczyni zadosyć warunkom w zakresie każdego przedmiotu egzaminacyjnego, świadectwo to daje mu prawo do otrzymania posady w gimnazyach lub szkołach realnych.

2. Świadectwo traci swoją ważność tak, gdy kandydat w ciągu najbliższych lat pięciu nie wstąpi do praktyki próbnej, jak i wtedy, gdy na dłużej niż pięć lat przerwie pełnienie obowiązków w szkole publicznej.

Świadectwo może odzyskać znowu wagę, gdy kandydat udowodni, że w ciągu tego czasu pracował bez przerwy na polu nauki lub dydaktyki. Dowodu tego dostarczyć należy komisji egzaminacyjnej, która, jeżeli go uzna za dostateczny, dodać winna do wydanego pierwszej świadectwa odpowiednią uwagę, iż je uznaje i nadal za ważne. Gdyby dowodu nie złożono, lub uczyniono to w sposób niedostateczny, natenczas egzamin winien być ponowiony, przy czem kandydat od wypracowań domowych może być uwolnionym; uwolnienie zaś od wypracowań pod nadzorem albo od egzaminu ustnego nigdy miejsca mieć nie może. Roku próby ponawiać nie trzeba.

Artykuł XXV. — Rok próby.

1. Po złożeniu egzaminu, winien każdy kandydat postarać się o zatrudnienie przez jeden rok w gimnazjum lub szkole realnej, w celu wyrobienia praktycznego swych zdolności nauczycielskich.

2. Rok próby odbyć można tylko w zakładzie publicznym (gimnazjum, szkole realnej) tego samego rodzaju, co ów, do którego kandydat uzyskał naukową kwalifikację.

Kandydat może sobie wybrać kraj koronny, zakład naukowy jednak wyznacza Władza szkolna tegoż kraju koronnego. Władza ta winna przede wszystkim mieć na względzie cel pedagogiczny roku próby (praktyczne wykształcenie kandydata) potrzeby zakładów naukowych i słuszne życzenia kandydata ubocznie tylko uwzględniane być mogą.

3. Kandydat w ciągu roku próby poddaje się pod szczególny, zawodowi jego odpowiedni kierunek profesora. Temu samemu profesorowi nie można powierzać jednocześnie więcej niż dwóch kandydatów.

4. W pierwszym półroczu roku próby, kandydat początkowy przysłuchuje się wykładom przewodniczącego nauczyciela a według możliwości i uznania dyrektora także wykładom innych nauczycieli; następnie sam bierze udział w nauczaniu podczas niektórych godzin, w obecności i pod dozorem profesora, który jest jego przewodnikiem a to w tylu klasach, w ilu to być może. Jak z jednej strony kandydat winien trzymać się wskazówek profesora, tak znowu profesor unikać powinien podczas godzin szkolnych wszystkiego, coby mogło narażać powagę kandydata w obec uczniów.

5. Następujące się objawy życia szkolnego, czem się na lekcjach zajmowano, i co ma być przedmiotem najbliższego zajęcia; sposób traktowania rozmaitych działów przedmiotu z uwzględnieniem stopnia nauki, rozkład całego materiału, zastosowany do planu i czasu nauki; zakładanie i utrzymywanie zbiorów środków naukowych; karność szkolna, literatura szkolna przedmiotu, godne uwagi rozprawy pedagogiczno-dydaktyczne, szczególnie zaś plan organizacyi

gimnazyów (szkół relnych) i tym podobne sprawy, szkoły dotyczące, stanowiąc mają w obu półroczach po za godzinami szkolnymi przedmiot roztrząsań pomiędzy profesorem a kandydatem, po części przygodnych, po części regularnych, mniej więcej co tydzień a w miarę okoliczności służyć mają za materiał do wypracowań piśmiennych.

Dyrektor powinien od czasu do czasu osobiście zapoznawać się ze specyjalnymi wskazówkami, kandydatowi udzielanymi i przekonywać się o należytem w tej mierze postępowaniu.

6. Dyrektor, w drugim półroczu próby, bacząc troskliwie na dobro zakładu, ma prawo powierzyć kandydatowi samodzielne nauczanie w jednej klasie, w ten sposób jednak, iżby to nie pozbawiało go całkowicie kierownictwa i nadzoru jego przewodnika, lecz owszem, iżby kandydat zwłaszcza przy klasyfikacji półrocznej, zostawał pod kontrolą swego przewodnika, aby przez to zachowaną była jednostajność oceny postępów uczniów w obu półroczach. Gdyby zaś szczególne trudności, zachodzące w zakładzie nie pozwalały rozłożyć nauki między większą od prawidłowej liczbę nauczycieli, natenczas (mianowicie, jeżeli więcej kandydatów niż jeden znajduje się na próbie) i w drugim półroczu kandydat musi pozostać przy tej czynności, która miała miejsce przy końcu pierwszego półroczu (zob. ustęp 4).

Gdyby jednak siły kolegium nauczycielskiego nie wystarczały na podobne zastępstwa, natenczas każdy kandydat, którego zdolność nie ulega wątpliwości, może być użyty nawet więcej niż do jednej klasy. Także i w tym razie zadaniem profesora, którego przewodnictwu kandydat jest powierzony, jest wspieranie go radą i wskazówkami. W ogóle całe ciało nauczycielskie uważać to powinno za obowiązek względem swojej szkoły i względem swoich towarzyszków w zawodzie koleżeńskim postępowaniem z kandydatem, stanowisko jego w zakładzie ułatwiać i wzmacniać.

7. Zresztą kandydat odbywający próbę, obowiązany jest ulegać ogólnym przepisom ustaw szkolnych i szczegółowym przepisom porządku szkolnego w swoim zakładzie, jak również zarządzeniom dyrektora w taki sam sposób, jak każdy nauczyciel etatowy; mianowicie winien uczęszczać regularnie na konferencye nauczycielskie a jeżeli udziela nauki samodzielnie, ma obowiązek i prawo głosowania na nich co do postępów uczniów w swoim przedmiocie i obyczajnego zachowania się ich w swoich godzinach, tak w ciągu roku szkolnego jak i wtedy, gdy chodzi o promocyę i klasyfikacyę. We wszystkich innych przypadkach, kandydat ma na konferencyi głos tylko doradczy.

8. Gdyby dydaktyczne lub pedagogiczne uchybienia kandydata, odbywającego rok próby, albo w ogóle jego zachowanie się okazało się szkodliwym dla zakładu, w którym pełni obowiązki, dyrektor ma prawo (w razach naglących nawet natychmiast) zawiesić czynność jego w swoim zakładzie. Dyrektor winien wysłuchać w tym względzie zdania grona nauczycielskiego a następnie orzec według własnego przekonania i o oddaleniu kandydata uwiadomić natychmiast przełożoną Władzę szkolną krajową, dołączając protokół opinii grona nauczycielskiego. Władza szkolna, stósownie do rodzaju powodów, które były przyczyną oddalenia kandydata, albo przeniesie go do innego zakładu naukowego dla dokończenia roku próby, udzieliwszy mu stósownych wskazówek, albo, gdy uzna to za konieczne, przedstawi ministerstwu wniosek o usunięciu go od urzędu nauczycielskiego.

9. Po upływie roku próby, dyrektor stósownie do okoliczności, na podstawie narady z przewodniczącym profesorem albo z gospodarzami owych klas, w których kandydat na próbie będący pracował, wyda mu świadectwo podpisane przez siebie i tegoż profesora lub gospodarzy klas, w którym określić należy czynność kandydata, wymienić przedmioty i klasy, w których czasowo lub samodzielnie uczył i ocenić otwarcie stopień okazanej przez niego biegłości w nauczaniu i utrzymywaniu karności. Odpis świadectwa dołączyć należy do sprawozdania rocznego zakładu. Przez to świadectwo dopiero nabywa kandydat zupełnej kwalifikacji do otrzymania posady zwyczajnego nauczyciela.

10. Prace w ciągu roku próby dają kandydatowi prawo do wynagrodzenia za udzielanie lekcji tylko w tym razie, gdy więcej niż sześć godzin na tydzień nauczał. W takim przypadku dyrektor zaproponować może Władzy szkolnej krajowej, aby wyznaczyła wynagrodzenie.

Artykuł XXVI. — Taksy.

Każdy kandydat, który zgłosił się do egzaminu z przedmiotów jednej z grup w art. VI wymienionych, złożyć winien takse a mianowicie: piętnaście złotych, gdy zostanie przypuszczony do egzaminu, drugie piętnaście złotych przy wezwaniu do wypracowań pod nadzorem (a względnie do egzaminu ustnego) a przeto razem trzydzieści złotych.

Tęż samę takse płaci się i wtedy, gdy kandydat zdaje egzamin jednocześnie z pewnej grupy przedmiotów i z przedmiotu należącego do innej grupy.

Od każdego uzupełnienia i rozszerzenia egzaminu płaci się takse w kwocie dwudziestu złotych w dwóch równych ratach.

Kandydaci, którzy otrzymali już upoważnienie na nauczycieli i chcą zdać jeszcze egzamin w tym celu, aby mogli udzielać nauki także w innym języku prócz tego, który sobie pierwotnie obrali, opłacić winni takse w kwocie dziesięciu złotych.

W razie ponawiania egzaminu, taksy powyżej ustanowione opłacić należy powtórnie.

Podobnież opłacić należy ponownie pierwszą ratę taksy w tym razie, gdy kandydat otrzyma pozwolenie, aby egzaminu rozpoczętego przed pewną komisją egzaminacyjną dokończył przed inną komisją.

Artykuł XXVII. — Czynności biurowe.

1. Wszystkie komisye egzaminacyjne podlegają bezpośrednio ministerstwu wyznań i oświecenia.

2. Dyrektor komisji egzaminacyjnej utrzymywać ma korespondencyą z ministerstwem i kandydatami i akta komisji egzaminacyjnej przechowywać w należytych porządku.

3. Akta te są:

- a) ogólne, zawierające ogólne rozporządzenia ministerstwa w skutek zapytań komisji egzaminacyjnej i tym podobne;
- b) akta osobowe.

Dla każdego kandydata, zdającego egzamin przed komisją egzaminacyjną, założyć należy osobne akta, które zawierać muszą: prośbę kandydata z wyszczególnieniem świadectw i ich treści, opis jego życia, orzeczenia ministerstwa, jeżeli

zachodziła wątpliwość, czy kandydata można przypuścić do egzaminu, odezwy komisji egzaminacyjnej do kandydata, jego wypracowania piśmienne, zdanie komisji egzaminacyjnej o wypracowaniach piśmiennych, protokół egzaminu ustnego i ostatecznej narady komisji egzaminacyjnej, świadectwo wydane kandydatowi.

4. Z końcem każdego roku szkolnego mają być przesyłane ministerstwu oświecenia tylko te akta osobowe, których ministerstwo wyraźnie zażąda.

Artykuł XXVIII. — Postanowienia przejściowe.

1. Dla tych kandydatów, którzy skończyli nauki przed wydaniem niniejszego przepisu o egzaminach, utrzymuje się (dawne) trzechlecie.

2. Ci, którzy kończą trzechlecie w roku szkolnym 1883/84, zatrzymują do końca roku szkolnego 1884/85 prawo zgłoszenia się do egzaminu według dotychczasowych przepisów.

3. Po roku szkolnym 1886/87, nowy przepis o egzaminach stósowany będzie do wszystkich bez wyjątku.

Conrad r. w.